

Scherban Tetyana,
Doctor of Psychology, Professor
Demyan Yaroslava
Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer of the Department of Management
of Economic Processes
Mukachevo State University (Mukachevo, Ukraine)

INVESTIGATION OF ANXIETY IN THE PROCESS OF LIFE PROSPECTS FORMATION OF BOYS ACCORDING TO THE GENDER CRITERION

Щербан Т.Д.,
доктор психологічних наук, професор,
Дем'ян Я.Ю.
кандидат економічних наук, старший викладач кафедри менеджменту та управління
економічними процесами
Мукачівський державний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ В ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ ЖИТТЄВИХ ПЕРСПЕКТИВ ЮНАКІВ З ГЕНДЕРНИМ КРИТЕРІЄМ

The results of the study of gender differences of anxiety expression in the process of life prospects formation has been presented in the article. The formation of a coherent life perspective in adolescence is the evidence of the potential for the future personal development and is the main factor, on which the further personal life and the level of an individual social efficiency and success depends on. The obtained empirical results: confirm the absence of a single trend of anxiety in adolescence; testify a higher level of anxiety demonstration in girls.

Key words: *life perspectives, vital values, gender differences, anxiety, self-identification.*

У роботі представлено результати дослідження гендерних відмінностей впливу тривожності в процесі становлення життєвих перспектив. Становлення узгодженої життєвої перспективи у юнацькому віці є свідченням наявності потенціалу розвитку особистості у майбутньому та виступає основним фактором, від якого залежить подальше життя людини та рівень її соціальної ефективності й успішності. Отримані емпіричні результати: підтверджують відсутність єдиного тренду тривожності у підлітковому віці; свідчать про вищий рівень прояву тривожності у дівчат.

Ключові слова: *життєві перспективи, життєві цінності, гендерні відмінності, тривожність, самовизначення.*

В ранній юності проблема планування свого майбутнього стає актуальною. Ядром процесу становлення життєвих перспектив самовизначення особистості. Практично, стало загальноприйнятим розглядати особистісне самовизначення психологічним новоутворенням раннього юнацького віку, оскільки саме у ньому з'являється найбільш істотне і важливе в обставинах життя старшокласників. Життєві цінності вивчають у двох площинах, між якими існує динамічне співвідношення. Цими площинами є усвідомлення провідних життєвих цінностей і всього, що є безпосередньо доступним, пов'язаним з їх здійсненням. Усвідомлення співвідношення цих двох площин - бажаного і доступного - впливає на становлення життєвої перспективи в ранній юності.

Дорослішання як процес соціального самовизначення є багатомірним та багатогранним. В юності особливо інтенсивно розвивається сприймання себе як особи певної статі з характерними потребами, мотивами, ціннісними орієнтаціями, ставленням до представників протилежної статі та відповідними формами поведінки. Всі суперечності та труднощі дорослішання найяскравіше проявляються у формуванні життєвої перспективи.

Головні досягнення в соціально-психологічному розвитку юнаків (внутрішня духовна сила, самоусвідомленість, готовність до самостійного дорослого життя) виразно супроводжуються тривожністю, емоційністю. Тривожність обумовлена, в першу чергу, вирішенням основної проблеми даного віку – побудові життєвої перспективи, а саме усвідомленням власних можливостей щодо її реалізації (або щодо реалізації життєвих цінностей).

Мета дослідження полягає в дослідженні гендерних відмінностей вияву тривожності в процесі становлення життєвих перспектив.

Дана проблема знайшла своє відображення у працях багатьох психологів, а саме С.Холла, Е.Шпрангера, Ш.Бюллер, К.Левіна, Ж.Піаже, Е.Еріксона. Л.С.Виготський, О.М.Леонт'єв, Б.Г.Анан'єв, Д.Б.Ельконін, Л.І.Божович. Науковці розглядають даний період з точки зору зміни соціальної позиції особистості. Активні пошуки свого місця в житті, планів на майбутнє на основі визначення покликання - все це й створює особливу соціальну ситуацію формування особистості у даний віковий період.

Становлення узгодженої життєвої перспективи у юнацькому віці є свідченням наявності потенціалу розвитку особистості у майбутньому та виступає основним фактором, від якого залежить подальше життя людини та рівень її соціальної ефективності й успішності. Але, на жаль, за цим приховується й негативний момент: образи майбутнього у юнака орієнтовані перш за все на результат, а не на засоби його досягнення, тобто немає стратегій досягнень. І також слід підкреслити, що рання юність є етапом професійного самовизначення, де юнаки повинні визначитися, зробити свій вибір у професійному плані, а отже й вибір життєвої перспективи.

Побудова юнаком своєї життєвої перспективи безпосередньо пов'язана з його уявленням про доступність тих чи інших цінностей у реальному майбутньому. Якщо оцінка юнаком важливості (цінності) тієї чи іншої сфери життя не співпадає з його уявленням про доступність цієї сфери для себе, то можна говорити про наявність у нього психологічної проблеми в цій області. Ці проблеми можуть бути двобічними: у випадку, якщо будь-яка життєва сфера має для юнака значущу цінність, але при цьому він оцінює її як недосяжну для себе, тоді можна говорити про наявність внутрішнього психологічного конфлікту. Усвідомлюючи важливість та значимість даного процесу юнаки не можуть не відчувати та демонструвати тривожність та емоційність.

Тривожність як риса особистості, означає мотив або придбану поведінкову диспозицію, яка зобов'язує індивіда до сприйняття широкого кола об'єктивно безпечних обставин, як такі що містять загрозу, спонукаючи реагувати на них станами тривоги, інтенсивність яких не відповідає величині реальної небезпеки. Шкала реактивної і особистісної тривожності Спілбергера є

унікальною методикою, що дозволяє диференційовано вимірювати тривожність і як особистісну властивість, і як стан.

Дослідна робота спрямовувалася на аналізу гендерно-вікових відмінностей вияву тривожності. Вибірку досліджуваних склали учні Мукачівської гімназії в кількості 60 осіб, з них 29 дівчат та 31 хлопець. Для аналізу гендерних відмінностей визначення тривожності використано методику Ч.Д. Спілберга, Ю.Л. Ханіна.

Ч.Спілбергер пояснював тривожність як мотив чи поведінкову диспозицію, яка направляє індивіда до сприймання широкого кола безпечних об'єктів як небезпечних [4]. При ситуації як загрозової, виникає Т-стан (ситуаційна тривожність), інтенсивність якого пропорційна когнітивній оцінці загрози. Сила і тривалість ситуаційної тривожності залежить від зовнішніх особливостей ситуацій, Т-диспозиції, оціночної ефективності успішних дій, впливу зворотнього зв'язку на поточний стан. Ситуаційна тривожність є першою емоційною реакцією (ситуативною) на різні стресори і тому є невід'ємною частиною емоційної змінної в будь-якій значимій діяльності.

Особистісна тривожність як риса диспозиція, дає уявлення про індивідуальні відмінності в схильності до впливу різних стресорів. Отже, мова йде про відносно стійку здатність людини сприймати загрозу своєму «Я» в окремих ситуаціях і реагувати на них підвищенням ситуаційної тривожності.

Зазначають, що особистісна тривожність залежить від особливостей ситуацій і взаємодії особистості з ситуацією. Саме тому виділяють або загальну неспецифічну особистісну тривожність, або специфічну особистісну тривожність, характерну лише для певного класу ситуацій (наприклад, людина тривожиться лише тоді, коли вона має виступати перед великою аудиторією). В першому випадку особистісна тривожність має хронічній і незв'язаний з особливостями ситуації характер: високотривожні суб'єкти в більшості ситуацій будуть відчувати більш високу ситуаційну тривожність, ніж низькотворні. Тому індивіди з неспецифічною особистісною тривожністю, як правило, відчують тривогу в одних ситуаціях і почувають себе досить комфортно в інших [4, с.100].

Таблиця 1

Результати оцінки рівня ситуативної та особистісної тривожності (за методикою Ч.Д. Спілберга, Ю.Л. Ханіна)

Респонденти		Ситуативна тривожність	Особиста тривожність
Разом	М	36,55	42,03
	σ	9,56	10,67
Хлопці	М	35,94	39,13
	σ	8,82	10,41
Дівчата	М	37,21	45,14
	σ	10,40	10,23

Результати вияву тривожності подано у таблиці. Стандартні відхилення свідчать про відсутність сильних коливань показників тривожності у досліджуваній вибірці, що доводить гомогенність вибірки досліджуваних за

даною ознакою. Аналізуючи результати можемо зробити наступні висновки: дівчата демонструють більш високий рівень тривожності; особистісна тривожність у дівчат вища ніж у хлопців на 13%.

Отримані результати підтверджують відсутність єдиного тренду тривожності у підлітковому віці, адже існує ряд досліджень, де саме хлопці демонструють вищий рівень тривожності. Це дозволяє гіпотетично передбачати, що рівень тривожності є надзвичайно багатомірним феноменом, що має безліч факторів впливу, серед яких саме вікові особливості не є найбільш вагомим. Пошук факторів тривожності не був метою даного дослідження, тому базовим висновком ми вважаємо фіксацію факту підвищеної тривожності у досліджуваних респондентів обох статей, гомогенність вибірки та демонстрацію дівчатами вищого рівня тривожності взагалі, і особистісної зокрема.

Отримані результати, що свідчать про вищий рівень прояву тривожності у дівчат спонукають нас зробити припущення про те, що у них є більше страхів, тривожності та побоювань з приводу свого майбутнього. Оскільки тривожність це почуття страху і побоювання насамперед за майбутнє, тому немає більш ефективного психологічного шляхи впливу на ці особистісні якості, ніж зміна ставлення людини до майбутнього, формування та корекція майбутньої перспективи, а отже, і життєвої перспективи [1]. Перспективою подальшої роботи вважаємо необхідність розробки та апробації програми корекції тривожності у старших школярів.

Література:

1. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и ценностные ориентации личности / Е.И. Головаха // Психология личности в трудах отечественных психологов. – СПб.: Питер, 2000. – С. 256-269.]
2. Корнієнко, І. О. Компоненти життєвого простору підлітків і юнаків / І. О. Корнієнко // Сучасні проблеми екологічної психології: місто та мегаполіс як середовище життєдіяльності: тези XI міжнародної науково-практичної конференції (14-16 травня). – Київ-Вінниця, 2015. – С. 32-35. – [Електронний ресурс].
3. Черняк, О. Гендерна соціалізація: Підлітковий досвід / О. Черняк // Психолог. – 2012. – №10. – С. 46-49.
4. Ханін Ю. Исследование тревожности в спорте / Ю. Ханін. // Вопросы психологии. – 1978. - № 6. – С. 94-105.
5. Щербан Т.Д. Самосприйняття юнаків / Т.Д. Щербан, О.В. Ковач // Наука та освіта: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, 19-20 травня 2016 року / гол.ред. Т.Д. Щербан. – МДУ, 2016. – С. 239-241.